

Сучасність Modernity

УДК 785.7(477)"197/201"

КУЛЬТУРОТВОРЧІ АСПЕКТИ КАМЕРНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ В УКРАЇНІ ОСТАННЬОЇ ТРЕТИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ (основні тенденції виконавства)

Надія Яковчук

Камерно-ансамблеве виконавство України означеного періоду постало одним з основних напрямів музичного мистецтва. Його потужний розвиток зумовлений розквітом композиторської творчості в камерно-інструментальному жанрі. Важливим для цього процесу є функціонування стаціонарних виконавських колективів, тісна співпраця композиторів і артистів; неабияку роль відіграють музичні фестивалі та конкурси як потужні стимули розвитку талановитої молоді.

Ключові слова: українська музика, камерно-інструментальний ансамбль, музичне виконавство, камерно-інструментальна творчість, квіртет ім. М. Лисенка, Національний ансамбль солістів «Київська камерата».

Камерно-ансамблевоє исполнительство Украины указанного периода предстает как одно из основных направлений музыкального искусства. Его значительное развитие стало следствием расцвета композиторского творчества в камерно-инструментальном жанре. Важное значение в этом процессе имеют стационарные исполнительские коллективы, тесное сотрудничество композиторов и артистов; велика роль музыкальных фестивалей и конкурсов как мощных стимулов развития молодых дарований.

Ключевые слова: украинская музыка, камерно-инструментальный ансамбль, музыкальное исполнительство, камерно-инструментальное творчество, квіртет им. Н. Лысенко, Национальный ансамбль солистов «Киевская камерата».

The chamber-ensemble execution in Ukraine of the period under consideration has become one of the main directions in the musical art. Its powerful development is caused by the prosperity of the composer work in the chamber-instrumental genre. Functioning of permanent performing groups, close collaboration of the composers and artists are considered as the significant factors for this process. Musical festivals and competitions are also of a great importance as mighty incentives for the talented youth development.

Keywords: Ukrainian music, chamber-instrumental ensemble, musical performing, chamber-instrumental works, M. Lysenko Quartet, National Ensemble of Soloists *Kyivan Camerata*.

Художньо-мистецький контекст побутування камерно-інструментального ансамблю в Україні останньої третини ХХ – перших десятиліть ХХІ ст. вирізняється процесами активізації інтелектуальної енергії композиторів та употужнення діяльності музикантів-виконавців у зазначеній галузі. На думку Н. Дикої, «камерно-інструментальний ансамбль став наріжним каменем у пошуках нових образно-стильових напрямків виражальності, нових форм взаємодії композиторської та виконавської творчості» [2, с. 15]. Одним із суто практичних факторів таких процесів слід вважати мобільність камерних складів, що дає можливість композиторів швидше почути свій твір, репрезентувати його широкому слухачькому колу.

У зазначений період, як констатують дослідники, поруч із симфонічною музикою важливого значення набуває галузь камералістики, вона приваблює композиторів інтимністю вислову, здатністю поділитися сокровенним. «Після грандіозних програм соціального переустрою, імперативного ідеологічного тиску людина залишається сам на сам із собою. Вона змушена «вимірювати» життя по-новому, багато які точки відліку змістилися; прийшла зневіра в істину, що видавалися вічними. Духовні сили нині можна черпати насамперед у собі, а особисте життя стає революційнішим, аніж усі революції світу, разом узяті. Звідси – туга за минулим, із його, нехай ілюзорною, гармонією, рішуче прагнення замкну-

тися, майже екзистенціалістське бажання “взяти зовнішній світ у дужки” [11, с. 12].

Функціональну базу бурхливого розвитку галузі становили стаціонарні мистецькі колективи у філармоніях, будинках органної музики, а також ансамблі, які діяли в консерваторіях, музичних училищах, музичних школах-десятирічках, Спілці композиторів України. З-поміж видатних виконавців, які здобули міжнародне визнання, у 1970-х роках найбільш плідно працювали Квартет ім. М. Лисенка та Квартет ім. М. Леонтовича (заснований 1971 р.). Характеризуючи виконавський стиль обох колективів, Н. Дика підкреслює суттєву різницю їхньої гри, що полягає в екстравертивних та інтровертивних особливостях психологічної організації музикантів. «Стиль лисенківців вирізняє передусім потяг до монументальної, фрескової, яскравої образності, енергія і динамізм у відтворенні форми, вивірений баланс звучності, багатство і насиченість тембральної палітри» [2, с. 6]. Натомість творчу манеру Квартету ім. М. Леонтовича дослідниця пов'язує з романтичною піднесеністю, розкутістю, навіть деякою ексцентричністю. Протягом згаданого періоду діяльність обох колективів відзначалась як інтенсивністю концертних виступів, так і широтою репертуару, стильовою різноманітністю. Зокрема, Н. Дика наводить приклад про цикл «Перше виконання», здійснений Квартетом ім. М. Лисенка. У ньому прозвучало близько 50 прем'єр творів українських авторів – Ю. Іщенко, М. Скорика, Є. Станковича, В. Сильвестрова, В. Кирейка, Л. Дичко, Г. Ляшенка, І. Карабиця, К. Цепколенко та ін. Цей приклад наочно підтверджує одну з основних тенденцій у розвитку камерного ансамблю в Україні окресленого періоду – активну співпрацю між композиторами і виконавцями.

Важливе стратегічне значення для розвитку галузі мало заснування в 1977 році при Спілці композиторів України Ансамблю камерної музики (нині – Національний ансамбль солістів «Київська камерата» під орудою В. Матюхіна), який і до сьогодні зберігає статус творчої лабораторії для концертного впровадження нових творів, авторитетного репрезентанта сучасної му-

зики на різного роду музичних форумах в Україні і за кордоном. Зокрема, для «Київ Музик Фесту-95» музиканти підготували і провели шість програм, серед них – творчий марафон конкурсу композиторів-жінок імені Мар'яна та Івонни Коців. У 1997 році однією з вершин «Київ Музик Фесту» була театралізована постановка «Історії солдата» І. Стравінського, здійснена «Київською камератою», що отримала схвальні відгуки музичної критики. «Твір – своєрідна філософська казка – давно зарахований за стилістикою та образною системою до найоригінальніших здобутків світового мистецтва ХХ століття, на жаль, маловідомий в Україні. У виконанні талановитих артистів – О. Андрієнка, С. Матвійця, М. Жоніна – та інструментального ансамблю “Київська камерата” (диригент Кирило Карабиць) він прозвучав виразно і колоритно» [4]. Також при Спілці композиторів було організовано Квінтет духових інструментів (В. Турбовський, флейта; М. Деснов, гобой; В. Тимець, кларнет; Ю. Дондаков, фагот; Г. Ковпак, валторна) для популяризації творчості молодих українських авторів.

У 1979–1989 роках серед колективів Київської філармонії діяв Ансамбль старовинної музики «Гармонія» (О. Кудряшов, флейта, художній керівник; А. Винокуров, скрипка; Ю. Пантелєят, віолончель; В. Буймістер, баритон; Г. Яриш, сопрано; В. Новиков, фортепіано). Домінуюче місце в його репертуарі посідали твори віддалених епох, меншу частину становили композиції сучасних авторів (Є. Станкович, М. Скорик, Л. Дичко, Ю. Іщенко та ін.). Колектив записав три платівки на фірмі «Мелодія», на яких представлені твори А. Вівальді, Т. Джордані, Ф. Куперена, Г. Ф. Телемана, Й. С. Баха, Г. Ф. Генделя, А. Страделли, Г. Сковороди, невідомих авторів ХІV ст. в обробці М. Скорика [9, с. 631].

Від 1976 року в Київській філармонії солістом-інструменталістом працював заслужений артист УРСР Є. Ганін (флейта). У дуеті з піаністом Є. Мінчиним вони зробили чимало для розвитку галузі камерного ансамблю. У їхньому репертуарі на початку 1980-х років були сонати Й. С. Баха, Ф. Пуленка, А. Вівальді, М. Березовського,

СУЧАСНІСТЬ

С. Франка, концертні програмні п'єси, меншу частку склали твори сучасних українських композиторів – «Поема» Ж. Колодуб, «Діалоги» В. Верещагіна, «Писанки» Л. Дичко [16, с. 342]. Від 1979 року до штату Київської філармонії приєднався лауреат республіканського конкурсу А. Коган (флейта), який працював у складі різних камерних ансамблів. Найбільшу частину його репертуару становила класика, меншу – зарубіжна музика ХХ ст. (Ф. Пуленк, А. Онеґґер, П. Гіндеміт, Б. Мартіну), сучасну українську музику в його виконавському доробку представляли твори Ж. Колодуб, П. Петрова-Омельчука, І. Шамо [3]. Ю. Шутко відзначає високий рівень флейтового мистецтва в Україні періоду 1960–1990-х років унаслідок неабиякої активності усього музично-концертного життя. «Флейта перестала розглядатися тільки як оркестровий інструмент, якому довіряли лише невеликі сольні партії в симфонічній музиці. Завдяки появі в Україні великої кількості непересічних постатей виконавців-флейтистів неймовірно зросла творча конкуренція між ними, що сприяло появі чисельних квінтетів духових інструментів, ансамблів старовинної музики, артистів, які виступали соло» [16, с. 348].

Від 1994 року в штаті Національної філармонії України діє інструментальний дует Г. Сафонов (скрипка) – О. Строган (фортепіано). За словами Є. Станковича, «це високопрофесійний ансамбль, якому властиві глибока культура, прекрасне відчуття стилю та форми, тонкий смак, здатність відтворювати широкий образно-емоційний спектр: від щонайтоншої лірики до стихії відкритих емоцій»¹. Щодо цих виконавців Ю. Іщенко зазначав: «Герман Сафонов та Олена Строган – талановиті музиканти, які, незважаючи на молодість, виявили себе як майстри своєї мистецької справи»². Серед різностильового репертуару дуету окремий напрям присвячено прем'єрам творів зарубіжних й українських композиторів. Артисти часто беруть участь у різноманітних фестивалях: «Київ Музик Фест», «Музичні прем'єри сезону», «Музичні діалоги», Загребський фестиваль, *Appolonia* (Болгарія), Фестиваль К. Шимановського (Польща).

З великим успіхом відбулися гастролі дуету в Польщі, Хорватії, Болгарії, Німеччині, Італії, Швейцарії, Франції. У 2004 році фірмою *EMI* було випущено персональний диск артистів.

Від 1998 року у складі Національної філармонії України функціонує струнний квартет «Каприс-Класік» (заснований 1994 р. студентами НМАУ під назвою «Каприс-плюс»), лауреат Міжнародного конкурсу імені П. Лантьє (Франція, 1996 р.). Його учасники: Т. Хоменко (перша скрипка), О. Савченко (друга скрипка), Л. Круглікова (альт), Є. Дячук (віолончель). Окрім класичного квартетного репертуару – Й. Гайдн, В. А. Моцарт, Л. Бетховен, П. Чайковський, С. Рахманінов, С. Прокоф'єв, М. Равель, Й. Брамс, Д. Шостакович, музиканти виконують тематичні проекти: «Музика про Жінку», «Романтик Класік», «Чарівна казка» (на музику «Дитячого альбому» П. Чайковського), «Танго Свободи», «Класика – це класно!», «На каждый звук есть эхо на земле». Керівник квартету Л. Круглікова ініціювала проведення Міжнародного фестивалю ім. А. П'яццолли «АсторФест-2009». Дискографія колективу налічує два диски («Мініатюри», «Лібертанго»), а також записи у фонд Національної телерадіокомпанії України.

Камерно-ансамблеве виконавство Львова 1980–1990-х років представляли колективи обласної філармонії – ансамбль нетипового виконавського складу (11 віолончелей і фортепіано) «Львівські смички» під керівництвом А. Білинського (заснований 1983 р.) та струнний квартет «Кантабіле» (розпочав свою діяльність 1985 р. у складі: І. Ремешило, Б. Бонковський, Т. Ремешило, В. Третяк). Просвітницький характер діяльності останнього прослідковується в циклі «Скарби музичного мистецтва», де прозвучали твори доби бароко та української камерної спадщини (М. Лисенко, Д. Січинський, С. Людкевич, Р. Сімович, М. Колеса, В. Верховинець, Л. Левітова, Б. Фільц, М. Скорик). На думку О. Грабовської, «особливим творчим здобутком, що мав великий суспільний резонанс було виконання ансамблем старовинної музики ХVІ сторіччя – трьох фантазій з “Львівських табула-

тур», знайдених та аранжованих М. Скориком» [1, с. 7].

У мистецькому житті Одеси діяв ансамбль «Гармонії світу» (заснований 1981 р.; художній керівник і партія віолончелі С. Шольц; С. Закорський, флейта; Н. Литвинова, скрипка; М. Шляхтер, фортепіано; з 1988 р. С. Закорського та М. Шляхтер замінили Л. Піскун, скрипка; І. Комарова, альт), який знайомив слухачів переважно з музичними надбаннями ХХ ст. Ансамбль здійснив багато першовиконань музики М. Скорика, Г. Гаврилець, В. Зубицького, Я. Фрейдліна, Т. Малюкової, І. Юсіма, В. Сирохватова, І. Асєєва, К. Цепколенко, А. Енгельманіса, П. Плакідіса, Р. Амірханяна, А. Шнітке, С. Губайдуліної, Г. Овунц, Г. Ахіняна, Г. Адамяна, Г. Мелікяна, І. Барданішвілі, Р. Кангро, З. Краузе. З-поміж цікавих фактів його історії – співпраця з композитором Я. Фрейдліним (водночас й учасником колективу – фортепіано, синтезатор), унаслідок чого з-під його пера з'явилися камерно-інструментальні композиції «Чекання», «Готичні вітражі», Тріо, «Театр Беранже», «Герніка». Музиканти ансамблю «Гармонії світу» відвідали з гастролями Францію, Австрію, Бельгію, Литву, Єгипет, Швейцарію, Вірменію, брали участь у міжнародних фестивалях камерної музики (Австрія, Швейцарія, Росія, Україна, Ізраїль, США). Слухачам надовго запам'яталися їхні тематичні концертні програми: «Відень і майстри» (1987), «Нова музика старовинної Риги» (1988), «Польське музичне Відродження» (1989), «Америка... Америка» (1990). Ансамбль має записи на компакт-дисках фестивалю «Два дні і дві ночі нової музики», у якому неодноразово брав участь, представляючи новітню творчість.

Від 1990 року в Одесі веде активну виконавську діяльність Ансамбль сучасної музики «Фрески», заснований як студентський, що протягом 1994–1998 років функціонував як колектив Одеської філармонії. У 1995 році в його складі почав діяти унікальний ансамбль – «Duo violoncellissimo», представлений двома віолончелістами (Вадим Ларчіков та Ольга Веселіна). Їхній дебют у столиці відбувся

1997 року на фестивалі «МЕТА-АРТ: музика, поезія, живопис», де музиканти виконали «Віддалення» Л. Юріної, «Епітафію маркізу де Саду» С. Зажитька, «Серед сліз та печалі» В. Ларчікова. Уже на П'ятому форумі «Музики молодих» (1998) О. Кушнірук так визначила риси виконавської манери ансамблю: «У професійному аспекті музикантам характерна надзвичайна експресивність звуковислову. Вона поширюється і на кантилену, і на фоніві комплекси, чим досягається переконливе змістове наповнення твору» [10, с. 63]. Відтоді на замовлення ансамблю було створено багато композицій, зокрема й українськими авторами – А. Загайкевич, С. Зажитьком, В. Польовою, В. Рунчаком, Л. Самодаєвою, М. Халітовою, О. Щетинським, Л. Юріною. У 2000 році «Duo violoncellissimo» здобув міжнародне визнання як лауреат Міжнародних конкурсів камерних ансамблів *Premio Asqui Musica* та *Citta di Pietra Ligure* (Італія), отримав близько десяти творчих премій і грантів США, Фінляндії, Франції, Швеції. На сьогодні ансамбль записав десять компакт-дисків, розширює географію своїх гастролей поїздками по США та країнах Європи.

У Донецьку камерно-ансамблеве виконавство представлене Квінтетом духових інструментів Донецької обласної філармонії. У його складі: З. Кайнарська (флейта), Р. Литвицький (гобой), А. Донцов (кларнет), Г. Костринський (фагот), Р. Новицький (валторна). Цей колектив було створено в 1970 році за ініціативою солістів симфонічного оркестру. Його керівником був заслужений артист України Микола Пшеничний. У різноманітний за стильовими уподобаннями репертуар (понад 200 творів) входили твори й українських митців – В. Губаренка, Л. Колодуба, М. Шуха та ін. Так, на концертах в Києві 28 і 29 січня 1984 року музиканти виконали Квінтет Ф. Данці, Триптих В. Губаренка, «Малу камерну музику» П. Гіндеміта, «Три пісні» М. Арнольда [16, с. 348]. Виконавську майстерність ансамблю було відзначено званнями лауреата і дипломанта на кількох міжнародних конкурсах і фестивалях камерних виконавців. Також у Донецькій філармонії камерне мистецтво репрезентує струнний квартет

СУЧАСНІСТЬ

(художній керівник – заслужений артист України В. Гамар).

У Рівненській філармонії від 1995 року діє інструментальне тріо «Контрасти» (М. Іванів, скрипка; А. Бортнік, скрипка; Р. Вернюк, орган, клавесин, фортепіано), яке спеціалізується на тематичних концертних програмах. Зокрема, «Від бароко до джазу», «Згадаємо клавесин», «Концерт української музики», «Музика слов'янських народів», «Вечір старовинної музики», «Фольклор і класика з України». Репертуар тріо охоплює твори Г. Ф. Генделя, Г. Вернера, А. Кореллі, Г. Штольцеля, В. А. Моцарта, Ф. Мендельсона, Д. Шостаковича, М. Скорика, О. Запольського, І. Фролова та інших композиторів. У 1995 році музиканти з благодійною метою допомоги дітям Чорнобиля виступили з концертами в кількох містах Німеччини. Широка амплітуда стилевих уподобань дозволила тріо «Контрасти» яскраво проявити себе на теренах джазового музикування і здобути звання лауреата Міжнародного джазового конкурсу (1999). Відтак діяльність колективу відзначена Обласною мистецькою премією імені Германа Жуковського (2000). Також у Рівненській філармонії від 2009 року діє камерний ансамбль «Концертино» (О. Погосян, перша скрипка; І. Швецов, друга скрипка; Р. Лотоцький, альт; А. Кун, віолончель; О. Рисинський, контрабас). Цей колектив створено з музикантів Рівненського камерного оркестру для виконання квартетів, квінтетів, тріо, дуетів, а також для супроводу солістів філармонії – співачок Н. Фарини, І. Криворученко та А. Шаха (валторна). Серед широкого кола творів ансамбль виконує музику А. Дворжака, Й. Брамса, В. А. Моцарта, Й. Гайдна, Дж. Россіні, Дж. Гершвіна, Дж. Керна, обробки народних пісень. У 2006 році ансамбль виступав на локальному фестивалі «Рівне-Академія».

У Вінниці камерно-ансамблеве мистецтво представлене квартетом дерев'яних духових інструментів «Гальярда» обласної філармонії, заснованим у 1996 році. Нинішній склад: І. Коломієць (флейта), Я. Фіськов (гобой), В. Журбенко (кларнет), С. Яцюк (фагот). Окрім різноманітних оригінальних композицій, музиканти виконують і власно-

руч здійснені переклади інших творів. Ще одним напрямком діяльності «Гальярди» є інструментальний супровід солістів – співаків філармонії – І. Швець, Н. Векленко, М. Червоний, Н. Лановенко, В. Полторацького. У 2012 році колектив став лауреатом I Премії Міжнародного конкурсу «Весняна рапсодія» (Київ).

У штаті Житомирської обласної філармонії функціонує фортепіанне тріо «Amabile» у складі: Н. Кулініч (скрипка), З. Ковальчук (віолончель), О. Ткачук (фортепіано).

В Івано-Франківську ділянку камерного музикування розвиває струнний ансамбль «Quattro Corde» обласної філармонії (створений 2000 р., перший керівник – П. Сметана). Від часу заснування він бере активну участь у фестивальних імпрезах, як-от: джазовий фестиваль «Зимовий джем», «Прикарпатська весна», I Міжнародний мистецький проект PORTO FRANKO, XXIV Музичний фестиваль імені А. Кос-Анатольського, VII Міжнародний музичний фестиваль «Стравінський та Україна» (Луцьк), Міжнародний фестиваль камерної музики «Хмельницький камер фест», фестиваль класичної музики «Буковинський листопад», XXIV *Summer Music Fest* (Польща). У репертуарі ансамблю – концертні цикли «Музика Івано-Франківська» (творчість композиторів міста та Прикарпаття), «Шедеври Великих Майстрів», «Музика Світу» (Франція, Іспанія) тощо. Дискографія «Quattro Corde» налічує чотири CD та два DVD альбоми. Професіоналізм музикантів відзначено званням лауреатів III Міжнародного конкурсу інструментальних ансамблів імені Д. Бортнянського та II Міжнародного інструментального конкурсу імені Є. Станковича (обидва – Київ).

Окрім стаціонарних мистецьких колективів не менш важливу роль відігравали камерні оркестри й ансамблі, які не мали постійного статусу, проте також формували глибокий художній контекст своїми яскравими програмами, просвітницьким спрямуванням діяльності, високим професіоналізмом музикантів.

До них належав камерний оркестр «Perpetuum mobile» (Київ), що існував на кошти спонсорів від 1983 по 2002 роки при

СКУ. Його організатором, художнім керівником і незмінним диригентом був авторитетний музикант Ігор Блажков. Заслугою оркестру є численні прем'єрні виконання творів українських композиторів, зокрема камерна кантата «Осінь» О. Яковчука (солістка Н. Кравцова), Концерт для альту, «Японські силуети» Д. Клебанова, «Варіації на купальську тему» П. Козицького, «Душа поета» А. Штогаренка, Кантата на вірші Ф. Тютчева та О. Блока, Серенада В. Сильвестрова, Камерні симфонії № 2, № 3 та № 4, Кантата на слова Л. Костенко, «Елегія пам'яті С. Людкевича» Є. Станковича, Концерт для флейти, Концерт для альту, Концерт для скрипки та альту, Концерт для органа, «Прощання» В. Бібіка, Партита № 1 М. Скорика, Симфонія № 2, Концертно для дев'яти виконавців І. Карабиця, Симфонія № 4, «Сім українських народних пісень» Л. Колодуба, Симфоніета, «Кобзареві думи», Концерт для арфи та клавесина, Прелюдія, fuga, хорал та арія, Концерт для фортепіано та гобоя, Маленька рапсодія для кларнета Ю. Іщенко, «Стереомузика» № 2 С. Крутикова, Український триптих, Симфоніета № 2 Г. Ляшенка, «Військова музика» Я. Верещагіна, Концерт-фантазія для фортепіано М. Сільванського. Виступи камерного оркестру «Perpetuum mobile» користувалися значною популярністю серед широкого кола слухачів, отримували схвальні відгуки музичної критики: «Оркестр "Перпетуум мобіле" – першокласний колектив, здатний вирішувати найскладніші завдання <...> Який би твір не пропонував "Перпетуум мобіле", слухачів чарує співуча звучність, гнучкість і натхненність виконання, що неодмінно поєднуються з ансамблевою дисципліною» [13], їх концерти були безкоштовними і супроводжувалися просвітницьким вступним словом І. Блажкова. Одним з пам'ятних був виступ оркестру перед працівниками Чорнобильської АЕС восени 1986 року, де поряд із зарубіжною класикою прозвучали композиції А. Штогаренка, Є. Станковича, Л. Колодуба, М. Скорика [12, с. 1]. У творчій біографії колективу важливим досягненням став проведений у 1997–2002 роках цикл концертів «Музичні відкриття», значення якого О. Зінькевич

оцінила так: «Зробити європейський культурний простір повноцінним культурним середовищем України» [5, с. 128].

До таких колективів слід віднести Ансамбль солістів Національної опери України «Пастораль» (засновник і керівник Микола Кононов), діяльність якого розпочалася наприкінці 1980-х років і тривала до кінця 2000-х. Творчі пріоритети цього Ансамблю (флейта, гобой, скрипка, віолончель, клавесин) зосереджувалися на музиці бароко і класицизму як у зарубіжному, так і в українському варіантах (Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель, І. Хандошкін). Одним з першопрохідців на теренах України колектив цілеспрямовано розпочав виконувати музику українського бароко, широко її популяризуючи. У його репертуарі були також і твори одеських композиторів – О. Красотова, К. Цепколенко, Г. Глазачова.

Цікавою є передісторія виникнення цього самобутнього мистецького колективу, що починав свою діяльність в Одесі як Ансамбль старовинної музики (у 1982 р. перейменованій у камерний ансамбль Одеської філармонії «Пастораль»), заснований талановитим гобоїстом М. Кононовим у 1977 році. Віхою у визнанні Ансамблю (С. Закорський, флейта; М. Кононов, гобой; М. Турчинський, скрипка; Ж. Герасименко, віолончель; А. Зелінський, клавесин) стала його участь у Республіканському конкурсі камерних ансамблів у рамках Всесоюзного музичного фестивалю «Золота осінь» (Київ, 1978 р.), де він здобув Першу премію. «Високу ансамблеву культуру, високий професіоналізм, тонкощі нюансування, розуміння стилю виконуваного твору та його правильну інтерпретацію, лагідне та поетичне звучання, чистоту інтонування, артистизм відмітило авторитетне журі» [цит. за: 7, с. 208]. У 1983 році «Пастораль» в оновленому складі (О. Протас, флейта; М. Кононов, гобой; Д. Геріх, скрипка; В. Казак, віолончель; В. Хомяков, клавесин) став дипломантом Республіканського конкурсу камерних ансамблів.

Від 1984 року розпочався київський період діяльності колективу. Проїшовши за конкурсом у симфонічний оркестр Державного академічного театру опери та балету

СУЧАСНІСТЬ

УРСР, М. Кононов уже в столиці організував і очолив новий колектив під назвою «Пастораль» (В. Антонов, флейта; Т. Печений, скрипка; О. Макаренко, віолончель; С. Любко, фагот; А. Козаченко, клавесин). Серед значного концертного доробку цього ансамблю помітними є виступи з нагоди відзначення ювілейних дат А. Вівальді (2003), Г. Ф. Генделя (2005), Г. Ф. Телемана (2002). Ансамбль здійснив прем'єру віднайденної Симфонії *C-dur* М. Березовського під час відзначення 260-річчя від дня народження композитора (2005). З колективом неодноразово виступали такі співаки, як С. Добронравова, Л. Юрченко, І. Пономаренко, І. Семененко, І. Борко, Н. Мельник, Н. Николаїшин, М. Шуляк. На студії «Укртелефільм» про музикантів знято документальну стрічку «Концерт при свічках».

Фундаментальне значення для розвитку галузі камерно-інструментального ансамблю мало функціонування кафедр камерного ансамблю у вищих та середніх спеціальних музичних закладах, де обдарована молодь осягала основи ансамблевого музикування, набуваючи професіоналізму. Щодо розвитку квартетного виконавства Н. Фещак зазначає про два його напрямки: перший – «створення нових професійних квартетів (близько трьох десятків), <...> другий – активне відродження квартету в салонному музикуванні» [14, с. 8].

Важливим аспектом цього була виконавська діяльність самих педагогів. Так, значну комунікативну роль щодо співпраці з сучасними авторами в 1970–1980-х роках відіграло фортепіанне тріо педагогів Київської консерваторії у складі І. Боровик (фортепіано), Е. Ідельчука (скрипка), В. Боровика (віолончель), що здійснило прем'єри багатьох камерних творів українських композиторів і записало три платівки з ними. Крім того, цей виконавський досвід було осмислено в науково-методичній роботі І. Боровик «Український камерний інструментальний ансамбль» (Київ, 1996 р.).

На мистецьких теренах Львова, де кафедра камерного ансамблю і концертмейстерства діяла від 1944 року (у 1972 р. розділилася на дві окремі кафедри), вагомий внесок у розвиток камерно-ансамблевого

виконавства здійснив струнний квартет (від 1965 р.) педагогів Львівської консерваторії. Його учасниками були О. Деркач, Л. Шутко, Б. Каськів (перша скрипка), Б. Каськів, Т. Шуп'яна, Т. Сиротюк (друга скрипка), З. Дашак, Я. Горбачовська, Ю. Далецький (альт), Х. Колесса, О. Журова (віолончель). Помітне місце від середини 1960-х до початку 1980-х років посідало фортепіанне тріо викладачів Львівської консерваторії у складі: Л. Крих (фортепіано), Л. Цьокан-Савицька (скрипка), Р. Залеська (віолончель). Видатними подіями музичного життя міста ставали від 1980-х до середини 1990-х років концерти дуету Лідії Шутко (скрипка) та Марії Крушельницької (фортепіано), які представили цілий ряд сонатних вечорів (В. А. Моцарт, Л. Бетховен, Й. Брамс, С. Франк та ін.).

Педагогічний напрям камерно-ансамблевого виконавства в Харкові розпочався 1964 року, коли в Інституті мистецтв відкрилася кафедра камерного ансамблю (спершу викладалися камерний ансамбль та концертмейстерський клас). У 1968 році до навчальних дисциплін кафедри додається квартетний клас. У 1969 році відбулося розмежування: було організовано кафедру концертмейстерської майстерності та кафедру камерного ансамблю (її з 1991 р. очолює І. Гайда). Камерно-ансамблеве виконавство Харкова представлене фортепіанним тріо (1978–1991) викладачів Інституту мистецтв у складі: В. Лозова (фортепіано), Г. Куперман (скрипка), І. Гайда (віолончель). Їхнім творчим пріоритетом була академічна спадщина доби віденського класицизму та романтизму, доробок Д. Шостаковича та С. Прокоф'єва, деякі твори композиторів-харків'ян (В. Бібіка, Л. Шукайло, Д. Клебанова).

У Донецькій музичній академії (створеній 1968 р. на базі Донецького філіалу Харківського інституту мистецтв) кафедра камерного ансамблю та концертмейстерської підготовки розпочала роботу в 1969 році під керівництвом В. Бакєвої. У 1970-х роках діяльність викладачів кафедри спрямовувалась на активну співпрацю з педагогами музичних училищ (конкурси, конференції, відкриті уроки, консультації),

унаслідок чого в регіональних навчальних закладах середньої ланки були створені відділи камерного ансамблю. Значний поступ функціонування кафедри пов'язаний з Першою всеукраїнською конференцією викладачів кафедр концертмейстерської підготовки (1989 р., зініційована її завідувачем С. Саварі), яка спричинила появу численних публікацій методичного та наукового характеру про камерно-ансамблеве виконавство. З-поміж них – програми «Фортепіанний ансамбль» Н. Лаврик, Н. Строчан, «Методика камерного ансамблю» Т. Моргунової, «Лекції з концертмейстерської майстерності» С. Саварі. Тоді ж була створена Асоціація концертмейстерів України при Спілці музичних діячів.

Викладачі кафедри поповнили золотий фонд Українського радіо, Донецького обласного радіо, зробивши понад 100 годин записів камерної музики, зокрема і донецьких композиторів. У 1991 році відбулися Всесоюзні курси камерно-ансамблевої майстерності під керівництвом колег з Московської консерваторії – Т. Гайдамович та О. Бондурянського. Від 1992 року кафедра через проведення обласних конкурсів концертмейстерів і ансамблевих виконавців *Gradus ad Parnassum*, оглядів відділів камерного ансамблю музичних училищ Донецької, Луганської, Дніпропетровської областей стала центром розвитку галузі регіону зі своєю стратегією та значними художніми досягненнями.

Новою і, як показав час, виправданою формою функціонування камерного ансамблю в означений період стали численні імпрези в межах музичних фестивалів, зокрема започаткованих Національною спілкою композиторів України, – «Київ Музик Фест» (від 1990 р.), «Музичні прем'єри сезону», Міжнародний форум «Музика молодих», «Гольфстрім», одноразові «МЕТА-арт», МАКО (усі – Київ), «Контрасти» (Львів), «Два дні і дві ночі нової музики» (Одеса, від 1995 р.), «Харківські ансамблі» (Харків), а також організованої В. Рунчаком концертної серії «Нова музика в Україні» (первісно – «Нова музика в Києві»). Їхніми попередниками були фестивалі «Київська весна», «Золота осінь», «Кримські зорі». Щодо значення

фестивалів М. Швед писав: «Міжнародні фестивалі сучасної музики нерідко визначають напрями розвитку мистецтва та формують нові ідеї, що творять особливий механізм регулювання та корегування естетичних смаків, перевіряють практикою новації. У ситуації, коли сучасна музика опинилась у своєрідному «фестивальному гетто», витіснена з широкого музичного обігу внаслідок низки обставин, кар'єрний поступ молодого композитора поза фестивальним життям сьогодні надзвичайно складний, і це загальносвітове явище» [15, с. 6]. Наприклад, за спостереженнями А. Кравченко щодо участі українських музикантів та виконання української музики на одеському фестивалі «Два дні і дві ночі нової музики» протягом 2000–2012 років відомо, що «в програмах українських колективів 40 % творів виконувалося вперше і нерідко були написані спеціально для фестивалю» [8, с. 103]. Зокрема, Перша симфонія «Біоритми Чорнобиля» (версія для камерного оркестру) О. Яковчука була виконана в 1990 році на першому «Київ Музик Фесті» Київським камерним оркестром під орудою А. Винокурова.

Неабияке значення для розвитку галузі камерно-ансамблевого виконавства в останній третині ХХ – на початку ХХІ ст. мали музичні конкурси. Вони відкривали нові імена талановитих молодих музикантів, ставали стартовим майданчиком для появи нових камерних ансамблів, привертали до себе увагу композиторів, відомих виконавців, преси, а головне, потужно стимулювали поступ української музичної культури. До проголошення незалежності України ці конкурси спершу мали республіканський статус у межах Всесоюзних фестивалів. Наприклад, восени 1978 року в Києві відбувся Республіканський конкурс камерних ансамблів у рамках Всесоюзного музичного фестивалю «Золота осінь», одним із членів журі якого був М. Скорик. У 1987 році так само під егідою «Золотої осені» відбувся Другий республіканський конкурс камерних ансамблів, у ньому взяли участь 400 молодих виконавців (у першому – 200). Головою президії журі та водночас головою журі номінації «камерні оркестри» був Л. Колодуб, у номінації «духові ансамблі» голову-

СУЧАСНІСТЬ

вав В. Антонов, у номінації «фортепіанні ансамблі» роботою журі керував З. Дашак, вокальне журі очолював М. Огренич. Серед лауреатів конкурсу перше місце посів квартет саксофонів Спілки композиторів України у складі: Ю. Василевич, О. Загороднюк, С. Скуратовський, І. Дяченко. На думку Л. Колодуба, він «привабив слухачів чудовим, м'яким звуком, переконливою, благородною манерою виконання, новаторськими пошуками у доборі творів і побудові програми» [6, с. 13].

Свій новий виток у розвитку конкурсний рух набув після відокремлення України від СРСР і проголошення її незалежності в 1991 році. Так, уже в 1993 році було започатковано Міжнародний конкурс виконавців камерної музики «Золота осінь» у Хмельницькому. Серед його лауреатів авторитетні музиканти сьогодення – скрипалька М. Которович (1993 р., Гран-прі), віолончеліст І. Кучер (I премія), фортепіанний дует І. Алексійчук – Ю. Кот (1993 р., II премія), піаністи О. Рапіта, М. Драган.

У добу незалежності започатковуються спеціалізований фестиваль камерної музики «Хмельницький камер фест», конкурс камерних ансамблів ім. Д. Бортнянського (Київ), які підносять мистецтво камерно-ансамблевого музикування на новий щабель розвитку. На цьому зауважував М. Швед: «З початком нового етапу національного фестивалетворення в галузі сучасної музики в Україні виникає тенденція активного розвитку фахового виконавства, що спеціалізується на репрезентації сучасної музики та є невід'ємною складовою фестивалів не лише в Україні, а й у світі. Ця тенденція позитивно впливає на процес популяризації української сучасної музики» [15, с. 17]. Так, зокрема О. Яковчук став лауреатом зарубіжних композиторських конкурсів, оголошених камерними колективами для поповнення свого репертуару новими партитурами: у Цюриху (Швейцарія, II премія, 1992 р., Перший струнний квартет), у Брюсселі (Бельгія, Гран-прі, 1994 р., кантата «Walnut Rain»), у Дюссельдорфі (Німеччина, III премія, 1995 р., Струнне тріо з кларнетом).

Отже, камерно-інструментальний ансамбль в Україні останньої третини ХХ –

початку ХХІ ст. характеризується потужними процесами у своєму розвитку. До них належить інтенсифікація композиторського зацікавлення ансамблевими жанрами, що вилилось у появу чисельних нових творів. З іншого боку, побутування камерно-інструментального ансамблю в аспекті виконавства показує декількома основними тенденціями. Базовою тенденцією слід вважати наявність професійних стаціонарних колективів при філармоніях, будинках органної музики, НСКУ. Тенденцією, що працювала на майбутнє, стало функціонування кафедр камерного ансамблю у спеціальних музичних закладах, де формувалися наступні покоління музикантів, а також діяли окремі камерні ансамблі викладачів. Тенденцією, що впливала на широкий резонанс камерно-інструментального ансамблю в національному та міжнародному масштабах, були музичні фестивалі та конкурси, які почали активно започатковуватися в переддень проголошення незалежності України та в перші роки після цієї рубіжної події.

Примітки

¹ Цит. за: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.philarmonia.com.ua/108.

² Там само.

Джерела та література

1. Грабовська О. Тенденції сучасного музично-виконавського мистецтва Львова в аспекті академічного камерно-ансамблевого музикування : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. / О. Грабовська. – Львів, 2008. – 20 с.
2. Дика Н. О. Камерно-інструментальний ансамбль в Україні. Творчість і виконавство (1960–1980 рр.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. / Н. О. Дика. – Київ, 2001. – 19 с.
3. Дряжниця Л. Студентська агітбригада // Музика. – 1980. – № 6. – С. 25.
4. Загайкевич М. Оптимістичні нотатки / М. Загайкевич // Культура і життя. – 1997. – 5 листопада.
5. Зінькевич О. Київська доля нотної колекції Berliner Sing-Akademie: правда і вимисел / О. Зінькевич // Часопис НМАУ. – 2011. – № 4. – С. 125–129.
6. Колодуб Л. Камерне мистецтво – сьогодні і завтра / Л. Колодуб // Музика. – 1987. – № 6. – С. 12–13.
7. Кононов М. Ансамбль «Пастораль» як зразок виконавської майстерності на дерев'яних духових інструментах (до 30-річчя творчої біографії) / М. Ко-

НАДІЯ ЯКОВЧУК. КУЛЬТУРОТВОРЧІ АСПЕКТИ КАМЕРНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНОГО АНСАМБЛЮ...

нонов // Науковий вісник НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Київ, 2008. – Вип. 70 : Проблеми методики та виконавства на духових інструментах. – Кн. 1. – С. 205–217.

8. Кравченко А. Камерно-інструментальне виконавство Одещини в контексті розвитку фестивального руху / А. Кравченко // Мистецтвознавчі записки. – Київ, 2012. – Вип. 22. – С. 97–104.

9. Кушнірук О. Кудряшов Олег Сергійович / О. Кушнірук // Українська музична енциклопедія. – Київ : ІМФЕ, 2008. – Т. 2. – С. 630–631.

10. Кушнірук О. Музична феєрія 1990-х : статті, репортажі, інтерв'ю / Ольга Кушнірук. – Луцьк : Настир'я, 2003. – 200 с.

11. Мамчур І. Дифірабм камерній музиці / І. Мамчур // Музика. – 1991. – № 4. – С. 5, 12.

12. Скора І. Митці – Чорнобилю / І. Скора // Музика. – 1986. – № 6. – С. 1.

13. Суторихіна М. У безперервному русі / М. Суторихіна // Музика. – 1986. – № 4. – С. 13–14.

14. Фецак Н. Український струнний квартет ХХ століття: композиторська творчість і виконавська інтерпретація : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. / Н. Фецак. – Київ, 2013. – 16 с.

15. Швед М. Тенденції розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики в Україні на новому етапі (1990–2005 рр.) : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. / М. Швед. – Львів, 2005. – 20 с.

16. Шутко Ю. Гастрольна діяльність та концертні програми українських флейтистів у 60–90-ті роки ХХ століття / Ю. Шутко // Музичне мистецтво і культура. – Одеса, 2011. – Вип. 13. – С. 338–350.

SUMMARY

Chamber-ensemble execution in Ukraine of the last third of the XXth – early XXIst centuries has become one of the main directions of the musical art. Just chamber-instrumental music has turned out to be the basis of new musical forms, styles, intonations, sonorous effects, polyphony technique search for composer works. Mobility of the genre provides composers with ample opportunities for experiments, solving creative innovative tasks, concert performing of new compositions. The prosperity of composer's works in the chamber-instrumental genre has caused an intensive development of the art of chamber-ensemble execution in Ukraine. Permanent artistic ensembles in the Philharmonic Societies, the Composers Union, Organ and Chamber Music Concert Halls as well as the chamber music ensembles working at the musical educational establishments (such as Conservatories, Music Colleges, Special Music Schools) have made an important contribution to this process.

Close collaboration of the composers and artists has become one of the most important tendencies in Ukrainian chamber ensemble development. For example, well-known in Ukraine and abroad M. Lysenko Quartet has presented to a wide audience the concert cycle *The First Execution* with about 50 compositions of contemporary Ukrainian composers. The National Ensemble of Soloists *Kyivan Camerata* under V. Matiukhin leadership founded in 1977 at the Composers Union is a competent representative of modern music at musical forums in Ukraine and abroad. Chamber Ensemble Departments functioning at the highest and secondary specialized educational establishments and also the executing teacher's activities are of great fundamental importance for the sphere of chamber ensemble development. The ensembles of the piano trio of Kyiv (I. Borovyk – piano, E. Idelchuk – violin, V. Borovyk – cello) and Lviv conservatories (L. Kryh – piano, L. Tsokan-Savytska – violin, R. Zaleska – cello) have played a great communicative role in the collaboration with contemporary composers in 1970–1980.

Numerous presentations of chamber-instrumental performances within different festivals have become a significant form of chamber-ensemble functioning. Thus, during the Odessa Musical Festival *Two Days and Two Nights* nearly 40 % of the executed compositions are presented for the first time and written for the Festival specially. Musical competitions are of a great importance for chamber-ensemble executive art also; they help to discover new names of the talented youth, to emerge new chamber ensembles, to attract composer's attention and has become a significant impulse for the Ukrainian music culture development. Specialized festival of chamber music *Khmelnyskyi Chamber Fest* (Khmelnyskyi), D. Bortnianskyi Chamber Ensembles Competition (Kyiv), etc. have been established during the time of Ukrainian Independence.

Keywords: Ukrainian music, chamber-instrumental ensemble, musical performing, chamber-instrumental works, M. Lysenko Quartet, National Ensemble of Soloists *Kyivan Camerata*.